

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Фундаментальна бібліотека

СЦЕНАРІЙ

“Життя на барикадах поезії”:
До 85-річчя від дня народження
Ліни Костенко

Одеса – 2015

Сцена святково прикрашена, на задній кулісі репродукція з обкладинки книги.. На першому плані кошики з квітами. З лівого боку сцени стоїть стіл з квітами та два стільця.

На сцену виходить читець:

Страшні слова, коли вони мовчать,
коли вони зненацька причаїлись,
коли не знаєш, з чого їх почать,
бо всі слова були уже чиймись.

Хтось ними плакав, мучився, болів,
із них почав і ними ж і завершив.
Людей мільярди і мільярди слів,
а ти їх маєш вимовити вперше!

Все повторялось: і краса, й потворність.
Усе було: асфальти й спориші.
Поезія - це завжди неповторність,
якийсь безсмертний дотик до душі.

Ведуча 1

Такими ось рядками хочеться розпочати нашу зустріч, наше знайомство з талановитою поетесою - Ліною Костенко... Кажуть, що талант, якщо він є — то проявляється в усьому. Це ж можна сказати і про геніальність поетеси Ліни Костенко.

Ведуча 2

Наприкінці п'ятдесятих років на українському поетичному небосхилі зійшла нова зоря... Дивно, що й досі астрономи не назвали одну з планет її ім'ям - Ліна Костенко. Народилася Ліна Василівна 19 березня 1930 року в місті Ржищеві на Київщині у вчительській сім'ї. Закінчивши середню школу в Києві, вчилася у Київському педагогічному інституті, а згодом у Літературному інституті імені Максима Горького в Москві, який закінчила 1956 року. Тоді ж, наприкінці п'ятдесятих, одна за одною вийшли друком її поетичні збірки «Промені землі» і «Вітрила», а в 1961 році - «Мандрівки серця».

Затим добрих півтора десятка літ у літературному житті України мовби й не існувало Ліни Костенко. Сьогодні таке диво - мовчання пояснюють безкомпромісною громадянською позицією поетеси. Зрештою, так воно й було. Щоб упокорити свідому непоступливість письменниці, високі компартійні мужі через видавництва все робили, аби гостре слово мужньої жінки не дійшло до читача. Тільки Ліна Костенко не зрадила ні себе, ні поезію. Вона ненастанно, одержимо творила й піднеслася до висот такого духовного подвижництва, що її феномен в українській літературі залишиться неперевершеним і вічним.

Ми воїни. Не ледарі. Не лежні.
І наше діло праведне й святе.
Бо хто за що, а ми за незалежність.
Отож нам так і важко через те.
ЧИ, МОЖЕ, МИ НЕ ЛИЦАРІ БУЛИ?
Своє жіноцтво шанувать не вміли?
Пани вино їм з тухольки пили.
А ми у шапці ніженьки їм гріли.
Віки ідуть. А нам усе амінь.
Нема спокою між Дніпром і Бугом.
Вже стільки літ, вже стільки поколінь! —
усе життя — між шаблею і плугом.
Так нам судилось. Так нам довелось.
Все нас руйнують, як ахейці Трою.
У нас хлоп'я на ноги зіп'ялось —
і вже притьма хапається за зброю.

Ми — хто за кого, ми — не хто кого.
І ця війна, — не я їй був призвідця.
Мосьпанство йде гуртом на одного.
А наш один і чорта не боїться.

Ведуча 1:

Ліна Костенко – це унікальне явище в українській літературі і не тільки в українській, а й у європейській, світовій, тому що такої глибини переживань і самокритичності сучасна література ще не знала. На нинішньому поетичному олімпі України серед інших майстрів слова вже кілька десятиліть живе вона як «нерозгадане чудо», «голос народу». Маючи воістину Божий дар слова, Ліна Василівна є ще й лицарем честі, взірцем громадянської мужності.
Розп'ято нас між заходом і сходом,
Що не орел - печінку нам довбе.
Зласкався, доле, над моїм народом,
Щоб він не дався знівечить себе!

Ведуча 2:

Ліна Костенко належить до покоління, яке вже стало легендою, вона сама – одна з найяскравіших живих легенд, що творить славу цього покоління. У вітчизняній літературі Ліна Костенко гідно продовжує аристократизм духу, проявлений жінкою – митцем. Не визнаючи фальшивих почесей, публічного лицемірства, покірних компромісів, поетеса визнає мистецтво лише як найвищу з людських чеснот, слово – безсмертним ділом. У символічному двобої світла і темряви, життя і смерті, тимчасовості і вічності, представленого її поезіями. Завжди звучить настрій неминучої вітальної перемоги.

Вона не просто геніальний поет – це складна, щедра на добро, спрагла до щастя і волі українська душа. Це – нові теми, образи, трагедії і гармонії, властиві українській землі, але співзвучні загальнолюдським.

...Народ не вибирають.
І сам ти - тільки брунька
В нього на гіллі.
Для нього і живуть,
За нього і вмирають,
Ох, не тому, що він -
Найкращий на землі!

Читець :

Мій перший вірш написаний в окопі,
на тій сипкій од вибухів стіні,
коли згубило зорі в гороскопі
моє дитинство, вбите не війні.
Лилась пожежі вулканічна лава,
стояли в сивих кратерах сади.
І захлиналась наша переправа
шаленим шквалом полум'я й води.
Був білий світ не білий вже, а чорний.
Вогненна ніч присвічувала дню.
І той окопчик –
Як підводний човен
у морі диму, жаху і вогню.
Це вже було ні зайчиком, ні вовком –
кривавий світ, обвуглена зоря!
А я писала мало не осколком
великі букви, щойно з букваря.
Мені б ще гратись в піжмурки і в класи,
в казки літати на крилах палітур.
А я писала вірші про фугаси,
а я вже смерть побачила впритул.

Ведуча 1

Від «Першого вірша, написаного в окопі» і до історичного роману «Маруся Чурай» - саме Ліна Костенко у всій багатогранності продовжила жіночий поетичний родовід. І не слід її порівнювати з Лесею Українкою. Вона сама по собі - збагненна і незбагненна!

Роман у віршах «Маруся Чурай» змальовує події далекої історії за часів Богдана Хмельницького. Твір про далеке минуле і цілком сучасний, бо звучить у ньому й такі проблеми, які хвилюють нас сьогодні.

Роман «Маруся Чурай», як і драматичні поеми «Скіфська одісея», «Сніг у Флоренції», поема-балада «Дума про братів не-азовських», - це жагуче минуле в сучасності, без якого народ не може повнокровно існувати, претендувати на безсмертя.

Читець:

Не треба думати мізерно...
Безсмертя є ще де-не-де...
Хтось перевіяний, як зерно,
У ґрунт поезії впаде.

Митцю не треба нагород,
Його судьба нагородила,
Коли в людини є народ,
Тоді вона уже людина.

Незабутні миті - в кожному вірші Ліни Костенко. І всі вони наші - українські. Після вимушеного мовчання, окрім роману «Маруся Чурай», світ побачили збірки «Над берегами вічної ріки» (1977), «Неповторність» (1980), «Сад нетанучих скульптур» (1987), книга «Вибраного» (1989).

Безперечно, аналізувати поезію - справа неймовірно складна. А тим паче поезію Ліни Костенко. Тут довелося б більше вдаватися до переказів і цитувань - такий високий реєстр її музи.

Читець:

Ти знов прийшла, моя печальна музо.
Не бійся, я не покладаю рук.
Пливе над світом осінь, як медуза,
і мокре листя падає на брук.
А ти прийшла в легесеньких сандаликах,
твій плащик ледь прип'ятий на плечі.
О, як ти йшла в таку негоду, здалеку,
така одна-однісінька вночі!
Ти де була, у Всесвіті чи в Спарті?
Яким вікам світилася вві млі?
І по якій несповідимій карті
знаходиш ти поетів на землі?
Ти їм диктуєш долю, а не вірші.
Твоє чоло шляхетне і ясне.
Поети ж є і кращі, й щасливіші.
Спасибі, що ти вибрала мене.

Українці можуть пишатися, що знайшли себе в геніальності поетеси.

У 2000 році Ліну Костенко було нагороджено орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня. Від цієї нагороди поетеса відмовилась.

Ліна Костенко - лауреат Національної премії України імені Т.Г. Шевченка.

Читець:

Вечірнє сонце, дякую за день!
Вечірнє сонце, дякую за втому.
За тих лісів просвітлений Едем
і за волошку в житі золотому.
За твій світанок, і за твій zenіт,

і за мої обпечені зеніти.
За те, що завтра хоче зеленіть,
за те, що вчора встигло оддзвеніти.
За небо в небі, за дитячий сміх.
За те, що можу, і за те, що мушу.
Вечірнє сонце, дякую за всіх,
котрі нічим не осквернили душу.
За те, що завтра жде своїх натхнень.
Що десь у світі кров ще не пролито.
Вечірнє сонце, дякую за день,
за цю потребу слова, як молитви.

Ведуча 2

Вихід книги «Записки українського самашедшого» викликав великий резонанс у суспільстві. І тому ми сьогодні представляємо до вашої уваги книгу-подію, що нею стали «Записки українського самашедшого...» Ліни Костенко, яка нещодавно побачила світ у Київському видавництві «А-ба-ба-га-ла-ма-га».

Почнемо з назви. Незважаючи на деяку дивакуватість, маємо поєднання двох кричущих образів: з одного боку, одразу ж згадуються «Записки сумасшедшого» Гоголя (і це начебто про божевільного героя; пригадаймо, в «Записках сумасшедшого» хворий датує один із записів «год 2000 апреля 43 числа» — це рік початку роману пані Костенко), з другого — назва наштовхує на думку про героя, який торує свій шлях самостійно. Отже, наділений певним рівнем самоусвідомлення.

письменниця, якій 19 березня виповниться 82 рік, відзначила, що в період написання багато "вчитувалась у Гоголя", автора Записок сумасшедшого, і розповіла, чому написала саме Записки українського самасшедшого,

Як вона сказала сама: "Я зрозуміла, що повинна дати специфіку українського безумства. Тому що в кожній країні, у кожній нації є своя специфіка. Я там в романі написала, у кого яка. Тому що, скажімо, манія величі — це ж хвороба, психічна хвороба. Але комплекс неповноцінності — це найгірша хвороба. А ми звикли. Розумієте? Нам нав'язують, а ми звикли. У нас незалежна країна, а політики закликають встати з колін", - сказала поетеса.

"Це, - додала Ліна Костенко, - нав'язані стереотипи. Мене зацікавило, чому цей народ терпить. Десь там у мене написано, що чоловіки імперських націй діють з позиції сили, чоловіки поневолених, але гордих націй, - чинять опір. А наші ось думають, що якимось воно буде. А не буде, тому що принижена людина ніколи не стане людиною. І ось усе це мене мучило, і я подумала: напишу-но про специфіку українського безумства".

Назву книги — Записки українського самасшедшого — поетеса пояснила так:

"Не тільки тому, що у нас суржик дуже розвинений. Написати записки українського божевільного — це дуже серйозно. Це ж треба писати про божевільного. А я-то написала про нормальну людину, залякану, розумієте, в нашому суспільстві, в такій ситуації, і там ще невідомо, хто божевільний — ми чи вони. Тому я зробила таке, знаєте, забрало, ніби я пишу про божевільного".

Костенко повідомила, що зібраного нею матеріалу — "і світового, і українського" — було дуже багато, і цього вистачить ще на один роман.

"Написалося всього, що навіть не помістилося в цей роман, і у мене другий роман — від жінки, там вже я буду вільна", - сказала вона.

Записки українського самасшедшого — перший том майбутньої трилогії про сучасну Україну.

Це – перший опублікований прозовий роман видатної поетеси. Робота над твором тривала з 2001-го по грудень 2010 року. Поетеса писала свої «записки» майже десять років. За жанровою стилістикою "Записки українського самашедшого" – насичений мікс художньої літератури, внутрішніх щоденників, сучасного літописання і публіцистики.

Ведуча 1

Роман написано від імені чоловіка — комп'ютерного «меланхоліка», який «зміг захистити дисертацію, але не зміг стати мужчиною, інвертованим на свободу». За визначенням Дмитра Дроздовського, це тип «мілого» мужчини, але божевільного у своїй самотності (що марить про Канари), як і весь цей світ.

. Головний герой роману, 35-річний програміст, який познайомився зі своєю майбутньою дружиною ще під час студентської Революції на граніті. Його батько - відомий перекладач, шістдесятник, що має нову молоду дружину та дуже інтровертованого сина. Дружина головного героя - філолог, дослідник Гоголя. Головний герой веде так звані «Записки», занотовуючи всі катастрофи, замаху, вбивства (наприклад, цинічне вбивство польською поліцією Сергія Кудрі), скандали і події в країні і в світі, про які дізнається з новин. Таким чином він намагається дати вихід своїм емоціям у скорумпованій атмосфері режиму Кучми і не скотитися до повного цинізму. Паралельно в записках знаходять своє відображення часом проблематичні стосунки головного героя зі своєю дружиною. Загальний іронічний, песимістичний, скептичний, часом знущальний тон записок під кінець кардинально міняється, коли герой переживає емоційно напружені події Помаранчевої революції.

Ведуча 2

У романі, як і в усьому, що з ним пов'язане, міститься подвійне послання, свого роду даблбайнд. З одного боку, твір Ліни Костенко неправдивий. У тому сенсі, що зображене у творі не є правдою, окрім, звичайно, фактів чотирирічної вітчизняної та світової історії. (Одне їх ретельне наведення вже віддає чимось божевільно-досконалим.) І мислення у героя зовсім не чоловіче, і зовсім не 35-річного, і зовсім не програмера. (Наприклад: «Сподіваюсь, мій син, мій хлопчик, дитя моєї любові, переросте цю феню і виросте інтелігентною людиною. Але ж поки він виросте, України може вже й не бути. Вся розчиниться у хамстві». ?!) На жінку він звертає забагато уваги як для молодого чоловіка, на новини забагато для інтроверта, а от про свої програмерські справи думає замало. Навіть коли трапляється щось слухне у творі, то в семи випадків з восьми розумієш, що просто письменниця — мудра людина, а головний герой тут ні до чого.

Ведуча 1

Але, незважаючи на перелічене, твір дуже привабливий. Досконала образність — основний меседж твору — демонструє нам результат правильно дібраного слова. «Записки українського самашедшого» мають певний лікувальний шарм, який народжується, можливо, з того, що мудра письменниця називає усе своїми іменами. Саме ця прямість наводить нас до відчуття того, що ми усі маємо рацію: у цього світу щось не в нормі. Принаймні, ось і пані Костенко здається так само.

Ведуча 2

Герої «Записок» зворушливі. Але прикметно, що книжку написано від імені чоловіка. Україна — це країна «мужчин», «гетьманів», які раніше завжди билися за одну булаву, а тепер узагалі втратили здатність битися. Кажучи словами автора, - вони меланхолійні, сповнені фобій. «Мужчини зникають як явище. Їхнє місце посіли круті. Словом, еволюція вспак».

Книжка ставить проблему, до якої у ХХ столітті підійшли символісти: має прийти новий Адам. (Принаймні це розумієш із символічної обкладинки.) Сва чекатиме. А ось із Адамом проблема: йому зав'язали очі, він не може зорієнтуватися, скніє, йому болить серце. І душа, вона ще є, ось тільки не кличе на барикади.

Книга не втратила свою актуальність і в наші дні. Події які відбуваються сьогодні ніби списані зі сторінок книги.

Цитата: «Зараз обливають віце-прем'єр-міністра. Це у нас молода гарна жінка, «газова принцеса» леді Ю. Щойно вона взялася за цю нежіночу справу, паливно-енергетичний комплекс, зробила перші рішучі кроки, як одразу ж її почали викликати в прокуратуру... Чого з неї роблять «Соньку золоту ручку» вже аж тепер? Чи не тому, що вона завжди в опозиції, хоч і при владі, а все одно в опозиції?..».

Ведуча 1

І ще важливий момент. Письменниці знадобилося практично 6 років, аби відомі події набули ознак двозначної історії та відпустилися назовні. Літературний процес як не крути нешвидкий. (А я ледь не кожного дня запитую літературний простір: де «післясмертні» твори Селінджера та переклад російською Харукі Мураками «1Q84»?..) Цікаво, на якому етапі Ліна Костенко отримала пропозицію від видавництва?

Чи дає твір розраду? Чи дає надію, завершуючись на незабутньому місці — столичному Майдані 2004-го? На мій погляд, так. Бо «Записки сумасшедшего» у Гоголя ви пам'ятаєте чим завершуються: литтям холодної води на голову. (Щоправда, у нашому випадку це зробило життя.)

Ведуча 2

Починаючи від назви, книга насичена ремінісценціями і прямими цитатами з Гоголя, а також з «Майстра і Маргарити» Булгакова.

Книжка Ліни Костенко наскрізь «гоголівська». Стиль, будова речень, «каз», «Записки...» — все від Гоголя.

Тільки новий Гоголь постміленіумної доби має працювати на комп'ютері, має вміти гуглити інформацію. Його мова підхоплює, його речення короткі. Знаючи калібр Ліни Костенко, можна було б чекати чогось іншого. Але вийшло все просто і граційно. Бо поет завжди грається з найскладнішими речами, ніколи не переходячи межу дозволеного, ніколи не забуваючи про етику.

Гоголь мав рацію: лише божевільний може побачити світ як він є.

А в Ліни Костенко герой не божевільний. Він просто — «самашедший». Не «с ума сшедший», а той, що сам собі йде. Такий собі грайливо-іронічний афронт щодо тотальної суржикізації. Бо писати «божевільний» — прямо перекидати містки до Гоголя. Тим більше що витоки слова «самашедший» варто шукати не в суржику, а в народній мові, бо слово це вживалося ще на початку ХХ століття...

Гоголь ішов світом із широко розплющеними очима. Він бачив апокаліпсис, але сміявся з цього, бо сміх, як і крейдяне коло, як часник і світло, відганяє темряву.

«Записки самашедшого» — книжка, яка повертає людину до життя, показуючи, що ми ще таки не мертві.

А ось цитати над якими варто замислитись.

Читець

Цитати з роману:

«Дикі ми люди, нема в нас покуття, є інтер'єр, є побутова техніка, стелажі й картини, а ікону нема де поставити.»

«Людам не те що позакладало вуха – людам позакладало душі.»

«Мабуть, чогось такого подібного в цілому світі немає. Мова солов'їна, а тьохкають чортзна – що.»

«Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову.»

«Жах не в тому, що щось зміниться, - жах у тому що все може залишитися так само.»

«Коли починається смерть культури, настає культура смерті».

«Україна пручається, як Лаокоон, обплутаний зміями. Вона німо кричить, але світ не чує. Або не хоче почути».

«Свобода справді є. Пиши що хочеш. В тюрму не посадять, у психушку не запроторять. Але можуть убити».

«Ми країна вільна, у нас тут прохідний двір. Часом щось таке за гніздиться ніякий протяг не видме»»

«Важко любити розумну жінку. Завжди боїшся впасти в її очі. Жінка втрачає на інтелекті, лише коли закохана. Так що бажано стабільно підтримувати в ній цей стан».

«Я нічого не боюся. Я боюся тільки причетності до ідіотів».

«Коли держава говорить кийками, сперечатися з нею важко».

«І хто ми є? Усі усім мільйони. А хтось комусь однісінький один»

Ведуча 1

Прикметною рисою творчості поетеси є інтелектуалізм — рух, поезія, злети думки, яка осягає великі історичні простори, напружено шукаючи ключів до таємниць буття людини, нації, людства... Пошук цей нерідко пов'язаний з "інтенсивним переживанням культури", а не лише з безпосереднім спогляданням плину життя. Спілкування з великим культурним досвідом людства та його творцями, осмислення парадоксів історії, у школі якої сучасна людина далеко не завжди виглядає розумним учнем, загострюють відчуття дисгармонійності й невлаштованості світу наприкінці ХХ ст., яке в творчості Ліни Костенко постає як вельми драматичний акт у житті людської цивілізації. З подібних

відчуттів та висновків виникають апокаліпсичні мотиви в її поезії. Але кінцева зупинка в цьому прямуюванні до нелегких істин нашого драматичного часу — все ж не відчай та безнадія, а гостре жадання досконалості, затишку, людяності, достукатися до розуму, пробудити людську гідність...

Ведуча 2

Ліна Костенко — одна з тих, хто не втратив людської гідності в часи випробувань, і її шістнадцятирічне мовчання не виглядало як слабкість чи компроміс з владою, бо свою позицію поетеса завжди виражала прямо і відкрито: її принциповість і прямота настільки лякали й дратували представників влади, що вони з величезним задоволенням у будь-який спосіб примусили б її мовчати. Але Ліна Костенко користується такою великою популярністю і любов'ю читачів, що чиновники просто бояться її чіпати.

Читець

Життя іде і все без коректур.
І час летить, не стишує галопу.
Давно нема маркізи Помпадур,
і ми живем уже після потопу.

Не знаю я, що буде після нас,
в які природа убереться шати.
Єдиний, хто не втомлюється, - час.
А ми живі, нам треба поспішати.

Зробити щось, лишити по собі,
а ми, нічого, - пройдемо, як тіні,
щоб тільки неба очі голубі
цю землю завжди бачили в цвітінні.

Щоб ці ліси не вимерли, як тур,
щоб ці слова не вичахли, як руди.
Життя іде і все без коректур,
і як напишеш, так уже і буде.

Але не бійся прикрого рядка.
Прозрінь не бійся, бо вони як ліки.
Не бійся правди, хоч яка гірка,
не бійся смутків, хоч вони як ріки.

Людині бійся душу ошукать,
бо в цьому схибиш - то уже навіки.